

ZILLEGHEM

1e jaargang
1980

ZILLEGHEM

Handelingen van de Kring voor Heembunde
en Geschiedenis "P A S T O O R R O N S E"

Oriemaandelijks tijdschrift

1ste jaargang 1980 - Nr 3

Jaarabonnement: 200 F
P.C.R. 000-0582277-83 van
Willy Peirsegaële, Zedelgem

REDACTIE EN BEHEER:

Willy Peirsegaële	St.-Laurentiusstraat 12	Zedelgem
Géry Cappon	Schattingbeekstraat 3	Zedelgem
Patrick Anou	Groenestraat 55	Zedelgem
Victor Deceuninck	Groenestraat 29	Zedelgem
Jules Pollet	Sint-Elooistraat 16	Zedelgem
Leon Claeys	Ruddervoordsestraat 40	Zedelgem
Jozeef Vandenbroucke	Kon. Albertstraat 2	Veldegem
Gaston Commeyne	Rembertstraat 6	Veldegem

Studies verschenen in "Zilleghem"
of uittreksels daarvan, mogen niet
gebruikt noch aangehaald worden
zonder te verwijzen naar dit tijd-
schrift en de auteur.

Verantw. Uitgever: Willy Peirsegaële, St.-Laurentiusstraat 12 Zedelgem

I N H O U D

Enkele gegevens over de Beloken Tijd te Zedelgem	P.
J. POLLET	66
Het gemeentelijk archief van Zedelgem	
Patrick ARNOU	76
De tragedie van de H. Barbara - Zedelgem anno 1760	
Germain VANDEPITTE	80
Een vondeling op de Kronemolen	
Géry CAPPON	87
Zedelgem en omgeving rond 1830	
Patrick ARNOU	91

ENKELE GEGEVENS OVER DE
BELOKEN TIJD TE ZEDELGEM
(1797-1801)

J. POLLET

De "Beloken Tijd" is die periode uit de Franse bezettingstijd in onze gewesten, waarin de kerk in haar bedienaars en haar eredienst zoveel hinder werd aangedaan dat men kan spreken van kerkvervolging. In de enkele gegevens die hier volgen, wil ik handelen over enkele gebeurtenissen die dan voorvielen in de parochies, die nu de gemeentelijke Zedelgem vormen.

Na de inlijving van onze gewesten bij Frankrijk (1 oktober 1795) begon men slechts zeer geleidelijk de Franse anti-kerkelijke wetgeving in te voeren. Men waagde het niet de openbare mening al te zeer in beroering te brengen. Alleen maar enkele hindernissen werden de eredienst in de weg gelegd, zoals verbodsbepalingen op het uitgaan van processies, op het luiden van de klokken. In september 1796 ging men een stap verder: alle kloosters behalve zij die scholen of ziekenhuizen bedienden, werden afgeschaft en hun bezit aangeslagen. Later, in oktober 1797, zouden ook deze kloosters en alle kerkelijke en godsdienstige gemeenschappen worden afgeschaft. Ook de stoffelijke basis waarop de uitoefening van de eredienst berustte werd sterk ondermijnd, al werd de eredienst zelf niet afgeschaft. Een voornaam deel van de inkomsten, waarover men voor de uitoefening van de eredienst beschikte, waren tienden.

1. Afschaffen der tienden.

Door de Franse bezetter werden alle feodale instellingen en verplichtingen afgeschaft. Zo ook de tienden. Deze waren theoretisch het tiende deel van de opbrengst der veldvruchten, dat als kerkelijke belasting moest betaald worden. In feite was dit maar negen schoven op honderd of zoals in Aartrijke maar drie schoven op honderd. Deze laatste werden novale tienden genoemd. Een derde der tienden was voor het onderhoud van de pastoor, een derde voor het onderhoud van het kerkgebouw en een derde voor de ondersteuning der armen. De tienden, behalve het deel voor de pastoor, waren reeds zeer vroeg in handen gevallen van heren of kerkelijke instellingen zoals abdijen en kapittels en zo waren ze voor een belangrijk deel onttrokken aan hun oorspronkelijk doel.

Reeds in 1795 werd op straf verboden nog tienden te betalen. Maar omdat men het toch nog wel eens deed, werd nogmaals op 10 augustus 1797 door een circulaire, uitgaande van de Centrale Administratie van het Leiedepartement, deze verbodsbepaling benadrukt. Als gevolg hiervan wordt in de zitting van de municipale raad van het kanton Torhout op 23 augustus 1797 aan de bedienaars van de eredienst verboden "eenighe thiende te heessen in gelde of in natura". Hieruit moeten we dan besluiten dat de mensen, niettegenstaande het verbod, toch bleven zorgen voor het onderhoud van hun priesters. Zowel te Zedelgem, Aartrijke als Loppem haalde de pastoor een voornaam deel van zijn competentie (= jaarwedde) uit de tienden. Te Aartrijke werd zelfs gans de pastorale competentie door de parochie (= gemeente) betaald. Op 10 mei 1740 immers had het St.-Donaaskapittel van Brugge de tienden van Aartrijke afgestaan aan de parochie en op 24 juni 1774 deed pastoor Carolus Hamerlinck dit ook voor zijn tienden. Van dan af betaalde de parochie Aartrijke de jaarwedde van de pastoor: 83 lb. 6 s. 8 gr. van de onderpastoor: 40 lb.gr. en van de koster: 4 lb. gr. Ook alle onderhoudswerken aan de kerk werden door de parochie gedragen, ook de nieuwbouw van de kerk ten jare 1791. Zo werden door de Franse bezetter de parochiepriesters voor een belangrijk deel in hun onderhouds-

voorzieningen benadeeld.

2. De EED van HAAT.

De Reaktie van Thermidor (9 thermidor II. = 27 juli 1794) waardoor het schrikbewind, de Terreur (september 1793 tot juli 1794) was beëindigd, bracht de gematigde elementen aan de macht in het Directoire. Zo volgde een periode van verademing voor de Franse Kerk, die tijdens de Terreur bloedig was vervolgd. Maar dan kwam de staatsgreep van 18 Fructidor V (4 september 1797). De gematigde elementen werden uit het Directoire verwijderd en nu werd het ernst met de kerkvervolging, ook in ons land. Alle anti-kerkelijke wetten moesten nu toegepast en onvoorwaardelijk uitgevoerd. Alle priesters die de openbare orde zouden kunnen storen, zouden worden aangehouden en gedeporteerd. Ook ieder priester werd verplicht de eed van haat aan het koninkdom af te leggen, indien hij verder zijn functie wilde vervullen. Deze wet werd in alle kantons afgekondigd in september 1797. In het kanton Brugge op 9 september 1797; in het kanton Torhout op 13 september 1797; voor het kanton Oostkamp is mij de datum niet bekend. De priesters kregen gedurende tien dagen de tijd om deze eed af te leggen. Zo ze niet deden, werden ze aanzien als verstoorders van de openbare orde en onderhevig aan vervolging.

Als bijzonderheid vermelden we hier dat op de zitting van de municipale raad van het kanton Torhout, 13 september 1797, waarop de verplichting werd uitgevaardigd voor de priesters om de eed af te leggen, een petitie aan de raad werd voorgelegd. Hierin eisten "differente borgers der commune van Aertrijcke" dat aan de ontvanger Bonifatius Bonte zou bevolen worden 40 lb.gr. te betalen "aenden borger Augustinus over een jaer onderpastorele competentie verschenen lesten octobre 1796". De municipale raad liet de betaling toe uit de middelen van de "Binnencosten" (= gemeentelijke belastingen) maar voegde erbij: "onder responsabiliteit der versouckers".

Op 1 januari 1798 werden de lijsten afgesloten van beëdigden en onbeëdigden. Slechts een gering gedeelte der priesters had de eed af-

gelegd. In het kanton Torhout, waartoe Aartrijke behoorde, waren er op 17 parochiepriesters slechts 3 beëdigden: pastoor en onderpastoor van Torhout en de pastoor van Handzame. In het kanton Oostkamp, waartoe Zedelgem en Loppem behoorden, waren er op 17 parochiepriesters eveneens 3 beëdigden: pastoor en onderpastoor van Oostkamp en de pastoor van Sint-Joris.

3. De priestervervolging.

Voor de niet-beëdigden begon nu de harde tijd der vervolging. Wanneer deze hun woning verlieten, werden ze behandeld als "émigré" en blootgesteld aan de dood zonder veroordeling en aan inbeslagname van hun goederen. Daar het niet geraadzaam was in hun woning te blijven, deden ze onder en trachtten goedschiks, kwaadschiks, hun bediening verder te zetten. De vervolging immers was nu met geweld ontketend, alleen getemperd door de medeplichtigheid der bevolking en van zo goed als alle plaatselijke gemeentelijke ambtenaren.

Op 16 februari 1798 werd in het Leiedepartement een aanhoudingsmandaat uitgevaardigd tegen 38 priesters. Slechts 18 konden worden gesnapt, o.a. de proost van het Torhoutse kapittel Joannes Moke en de pastoor van Lichtervelde Frans Janssens. Omdat zij oud waren werden zij met nog twee anderen, eveneens 60-plussers opgesloten te Brugge. Frans Janssens stierf er op 16 februari 1799. Proost Moke werd na enige tijd vrijgelaten op voorspraak van zijn invloedrijke familieleden en stierf te Torhout op 5 december 1800. Van de 14 andere gevangene priesters werden er 7 verbannen naar Guyana. Ze kwamen in oktober 1798 aan in de hel van Guyana. Alles samen waren er 27 Vlaamse priesters naar Guyana verscheept. Slechts vijf van hen hebben dit gruwelijk avontuur overleefd. Toen ze daar enkele tijd waren konden ze met negen ontvluchten. Vier van hen bezweken onderweg. Alleen vijf konden na onnoemelijke moeilijkheden de vrijheid bereiken. Onder hen Philippus Dumon, pastoor van Mannekensvere, die in 1803 pastoor wordt te Zedelgem.

4. Het sluiten der kerken.

De kerken der onbeëdigden moesten worden gesloten en op 21 september 1797 werd aan de commissarissen der kantons bevel gegeven dit onverwijld te doen. Zo werden in september 1797 de kerken van Zedelgem, Loppem en Aartrijke gesloten. Toen dit op 26 september 1797 te Aartrijke gebeurde, werd reeds op 27 september 1797 een petitie lijst, voorzien van 57 handtekeningen van stemgerechtigde inwoners, ingediend bij de agent en de adjoint der commune van Aartrijke. Hierin werd geëist dat de kerk van Aartrijke zou opengesteld worden als plaats voor de eredienst, steunend op art. 17, 3e sectie van titel 4 van de wet van 7 Vendemiaire IV (29 sept. 1795). Bij de ondertekenaars vinden we o.a. de namen van de agent Jaak Cool, van koster Frans Roose, van Bernard Ampe, garde champêtre.

Natuurlijk mocht pastoor of onderpastoor er geen dienst verrichten. Alsonbeëdigden zouden zij zich schuldig maken en blootstellen aan vervolging en aanhouding. De koster echter kon verder met zang en spel de diensten begeleiden. Maar ook van hen werd de eed geëist. Volgens circulaire van 21 april 1798, uitgaande van de Centrale Administratie van het Leiedepartement, werd aan de kantonbesturen opgelegd dat de koster, kerkbaljuws, organisten en andere kerkbedienden, die de eed niet hadden afgelegd volgens de wet van 5 september 1797 en de functie uitoefenen van bedienaar van de eredienst door godsdienstige plechtigheden te "dirigeren, aenstonds moeten overgeleverd worden aen het tribunael van de policie correctionneel". Koster Frans Roose legde daarop de eed af.

5. Kerkelijk bezit onder sekwestering.

Ook werden de kerken en pastorijen van onbeëdigden onder sekwestering gesteld. Door de Centrale Administratie werden volgens besluit van 2 februari 1798 speciale commissarissen aangesteld om te "vacheren tot de werkingen vanden sequestre der kercken". Opdat meubels en kostbaarheden niet zouden verdwijnen uit de kerken, moest een inven-

taris worden opgemaakt van het voorhanden mobiele goed. Volgens het besluit van 15 mei 1798 uitgaande van dezelfde Administratie, moesten de "experten tot doen d'estimatie ter verkooping van de meubilaire effecten vande kercken" geassisteerd worden in hun werk door "de agent ofte adjoint van elke commune". Ook de mannen, die belast waren met het beheer der kerkelijke bezittingen: "de voortijds genaemde kerkmeesters" moesten hun "finale rekening" overbrengen voor de kantonale administratie. De Aartrijkse kerkmeester Joannes Jonckheere voldoet aan dit bevel op 9 Prairial VI (28 mei 1798). Het kerkelijk bezit werd als nationaal goed aanzien en in die jaren werd een groot deel der kerkelands door de Franse bezetter verkocht. Ondertussen waren veel kostbaarheden uit de kerken in veiligheid gebracht en zo onttrokken aan de handen van de bezetter. Zo was het belangrijkste zilverwerk der Loppemse kerk veilig geborgen in het kasteel Ter Loo bij Thomas de Schietere. Ook alle uiterlijke tekens van de godsdienst zoals kapellen beelden, kruisen, ook de kruisen op de kerktorens waren eendoorn in het oog der Sansculotten. Dat alles moest verdwijnen. Op 31 augustus 1797 werd bevel gegeven de torenkruisen te weren. Nog eens op 25 januari 1798 werd dit bevel benadrukt. In het kanton Torhout werden de torenkruisen weggenomen behalve in Aartrijke, Kortemark en Ruddervoorde. Later gebeurde dit toch onder dwang van de Fransen, die altijd wel ergens een kruisduivel vonden om deze karwei op te knappen. Zo gebeurde het te Loppem door een zekere Petrus Dupan.

6. Harde tijden voor onbeëdigde priesters.

Voort bleef men er op aandringen dat de bedienaars van de eredienst de eed zouden afleggen. Op de zitting van de municipale raad van het kanton Torhout werd op 21 juni 1798 aan de beëdigde priesters van Torhout en Handzame een brief geschreven "ten fijne sij souden prevenieren de personen die beneven hun oefenen het ministerie van den Culte te komen presteren den Eed..." Dit werd gedaan om te voldoen aan de brief van de Centrale Administratie van het Leiedepartement van 27 april 1798. Sukses kenden ze niet.

Met het invoeren van de Conscriptie - de verplichte legerdienst en de daarop volgende Boerenkrijg (oktober-november 1798) - werd de pries-tervervolgving verscherpt. Door de Franse Gendarmes werden steeds meer razzia's georganiseerd op voortvluchtige dienstplichtigen, deserteurs en priesters. Bij zo'n razzia wordt Gerard Rousseaux, pastoor van Loppem en deken der Kristenheid van Torhout, aangehouden en op 16 december 1798 veroordeeld tot deportatie. Gezien zijn hoge ouderdom (79 jaar) werd hij te Brugge opgesloten. Eerst op 3 januari 1800 kwam hij vrij. — Te Aartrijke werd een razzia gehouden tijdens de maanden Floreal, Prairial en Messidor VII (20 april-19 juni 1799). Zonder resultaat.

Ondertussen was de toestand voor de overblijvende priesters uiterst moeilijk en buitengewoon gevaarlijk. Te Aartrijke was pastoor Frans Bouckaert op 11 februari 1798 op 49-jarige leeftijd gestorven. Onderpastoor Dominicus Augustinus droeg van dan af alleen de last van deze uitgestrekte parochie. Op 22 mei 1798, in volle vervolgingstijd, waagt hij het zelfs een paspoort aan te vragen aan de kantonmunicipaliteit van Torhout om naar Brugge te gaan - hij was Bruggeling - en bekomt het. Als beroep had hij echter "meunier" opgegeven. Zouden de plaatselijke ambtenaren hier niet hebben meegespeeld ?

Te Zedelgem had onderpastoor Joannes Surmont bij het begin der vervolging het hazenpad gekozen en op 14 december 1799 was pastoor Bernardus Gillis overleden. Zedelgem stond echter niet zonder priester - zoals Fr. Ronsé het zegt in zijn "Geschiedenis van Zedelgem-Veldegem" - Onderpastoor Joannes Surmont was naar de parochie teruggekeerd en was er zeker in januari 1800. Als deservitor (= dienstdoende pastoor) behartigde hij de zielzorg van de uitgestrekte parochie. In oktober 1801 kreeg hij als helper Jacques van Bossele.

Te Loppem was, zoals we zagen, de pastoor in december 1798 aangehouden en te Brugge opgesloten. Onderpastoor Frans Claeysens droeg van dan af de parochielast alleen tot de pastoor in 1800 vrijkwam.

In de parochies waar geen priesters meer overbleven of waar alleen maar beëdigde waren - en van zulke moest haast niemand weten - werden zoveel mogelijk missionarissen benoemd om de zielzorg waar te nemen. Zo zien we dat de kapucijn pater Ignatius dienst doet te Eernegem en dat als missionaris in Snellgem H. L. de Rycke er de zielzorg behartigt: In het geheim moesten de priesters de sakramenten bedienen en in hun schuiloorde de eucharistie vieren. Hierbij werden zij geholpen door betrouwbare parochianen. De namen van deze mensen vinden we geregeld als getuigen bij de huwelijken die door Dominicus Augustinus worden ingezegend. Dat zien we in het register van huwelijken en doopsels door Dominicus Augustinus tijdens de Beloken Tijd bijgehouden vanaf oktober 1798. In dit register zien we ook dat huwelijken die normaal in Zedelgem hadden moeten ingezegend worden in Aartrijke worden gesloten voor Dominicus Augustinus. Zo op 4 oktober 1799 met toestemming van de deservitor van Zedelgem, de onderpastoor J. Surmont. We vinden ook in dit register dat huwelijken die voor een beëdigd priester waren gesloten opnieuw worden ingezegend door een onbeëdigde. Dit "iuxta consilium Vicariatus Brugensis" volgens voorschrift van het Brugse Vicariaat. Men had niet veel trouw in beëdigden.

7. De vervolging loopt naar haar einde.

De moeilijkste tijd was voorbij toen Napoleon op 9 november 1799 door zijn staatsgreep het Directoire omverwierp en het Consulaat instelde. Op 16 november 1799 werd de eed van haat vervangen door een eed van trouw aan de nieuwe grondwet. Op 10 januari 1800 volstond een eenvoudige verklaring. Oude en zieke priesters, opgesloten in de departementshoofdplaatsen, werden eind 1799 - begin 1800 vrijgelaten. Ook de gedeporteerden werden op 20-21 februari 1800 in vrijheid gesteld. Behalve de vijf ontsnaptten moesten er geen van Guyana terugkeren. Allen waren er bezweken. Toen men, omwille van de Engelse overmacht ter zee, de gedeporteerden niet meer naar Guyana kon voeren, werd het kasteel St.-Martin op het eiland Ré, gelegen tegenover La Rochelle, als concentratiekamp ingericht. Daarheen werden 214 Belgische priesters gedeporteerd. Toen in januari 1799 Ré overbevolkt

Parochiepriesters in het kanton Oostkamp:

- Assebroek: pastoor: Ludovicus VERMEILEN
- Beernem: pastoor: Arnold COOLS
onderpastoor: Judocus van POUCKE
- Loppem: pastoor: Gerard ROUSSEAU, tevens deken van Torhout.
In december 1798 gevangen en opgesloten te Brugge, vrij: 3 januari 1800.
onderpastoor: Frans CLAEIJSSENS
- Oedelem: pastoor: Petrus VERLINDE
onderpastoor: Joannes DESCAMPS
- Oostkamp: pastoor: Bernard de VOS - beëdigd
onderpastoor: Carolus BAELENS - beëdigd
- St.-Andries: pastoor: Jacobus OCKET
- St.-Joris: pastoor: Ignatius de GRIJSE - beëdigd
- St.-Michiels: pastoor: Joseph van COLEN
- Snellegem: pastoor: Bernard LEUNIS, neemt ontslag in 1797 en wordt opgevolgd door Frans van MALDEGHEM. In februari 1798 wordt deze veroordeeld tot deportatie, duikt onder en komt eerst in 1800 terug naar Snellegem. In zijn plaats komt H. L. de RIJCKE als missionaris.
- Sijsele: pastoor: Carolus PAVOT, opgesloten te Brugge in juni 1799; vrij op 29.3.1800
- Zedelgem: pastoor: Bernard GILLIS + december 1799
onderpastoor: Joannes SURMONT
- Waardamme: pastoor: Frans de VliegHERE

Bronnenopgave:

- Stadsarchief Torhout: Modern Archief nrs 38 tot 42 bis
- Rijksarchief Brugge: Vrije, Registers nrs 2132 en 2134
Vrije, Bundels nr. 5262
- Kerkarchief Aartrijke nrs 133 en 135
- R. HAELEWYN: Torhout onder het Frans Bestuur, Brussel 1966
- F. RONSE: Geschiedenis van Zedelgem-Veldegem, Torhout 1934
Handzame 1979
- A. VERVENNE en A. DHONDT: Geschiedenis van Loppem, Loppem 1974
- A. VERVENNE: De Parochie St.-Martinus te Loppem, Loppem 1980
- J. DE SMET: Het begin van de Beloken Tijd in West-Vlaanderen in
Album English, Brugge 1952 p. 159-176.

- H. PLATELLE: Journal d'Hubert-Joseph Flotteau in An. Emul. 1969 p. 176-209.
- L.J. ROGIER: Kerk en Revolutie in Geschiedenis der Kerk t.7, Hilversum-Antwerpen, 1964 p. 165-198.
- H. van WERVEKE: Vestiging van het Nieuwe Regime in het Zuiden in A.G.N. IX p. 33-59.
- GAILLIARD: Memoriale in generationem... absolutum 1 Aprilis 1800.

HET GEMEENTELIJK ARCHIEF VAN ZEDELGEM

Patrick ARNOU

Ten behoeve van alle vorsers en geïnteresseerden, geven wij hier een overzicht van het gemeentearchief dat nog te Zedelgem berust. Dit kan vooral nuttig zijn voor familiestambomen. Wij hopen het opzoeken hierdoor te vergemakkelijken en de drempelvrees van de opzoeker te verminderen. Wij willen ook de gemeentelijk diensten danken voor de bereidwillige uitleg die zij ons verstrekt hebben.

1. Algemeen.

De gemeente Zedelgem beschikt over een relatief jong archief. De meeste oude stukken werden overgebracht naar het Rijksarchief te Brugge, Academiestraat 14 (open op werkdagen en zaterdag). Het archief van Zedelgem is sedert de fusie gecentraliseerd; de meeste stukken van de vier vroegere gemeenten berusten er. Er zijn drie afdelingen te onderscheiden in het Zedelgense gemeentearchief. Een eerste is het algemeen archief; ernaast de afdeling burgerlijke stand en bevolkingsregisters en ten slotte de kaarten en plannen. In de afdelingen die voor het publiek toegankelijk zijn, wordt men vriendelijk ontvangen. Het gemeentepersoneel doet zijn best U zoveel mogelijk te helpen bij

uw opzoekingen. Mogen wij vragen aan eventuele vorsers de nodige eerbied op te brengen voor deze oude documenten. Zij zijn onvervangbaar. Sommigen geven helaas nog altijd blijk van onvoorzichtigheid en nalatigheid.

2. Het algemeen archief.

Het algemeen archief berust op de zolder van het gemeentehuis te Zedelgem. De stukken van de vier gemeenten werden na de fusie samengebracht en volgens een vast systeem geclassificeerd. Deze classificatie kostte meer dan 500 000 fr.

In dit archief vindt men alle stukken uit de vroegere administraties van de vier gemeenten o.a. briefwisseling met hogere besturen, verslagen van gemeenteraadszittingen, verkiezingen, enz.

Het archief staat onder onmiddellijk toezicht van de Heer Ramon, gemeentesecretaris. Het is in principe niet toegankelijk voor het publiek

3. Bevolking en Burgerlijke stand.

Van groot belang voor stambomen en familiekunde zijn de registers van de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters.

De registers van de burgerlijke stand bestaan uit drie grote soorten akten: geboorte-, huwelijks- en overlijdensakten. Ernaast bestaan nog enkele speciale soorten akten, zoals nationaliteitsakten en erkenningen van kinderen.

De registers werden ingevoerd door de Franse bezetter op het einde van de achttiende eeuw. De wet van 20 september 1792 voerde ze in Frankrijk in. Vanaf 1796 werden ze ook in het geannexeerde België opgemaakt. Alle registers van de vier deelgemeenten berusten nu te Zedelgem op de dienst van de burgerlijke stand. De ambtenaar van de burgerlijke stand is de Heer Frans Claeys, burgemeester; hij wordt hierin bijgestaan door de Heer Alfons Geers, gevolmachtigd bediende. Sinds 1977 wordt er nog slechts één register voor de hele fusiegemeente bijgehouden. Alle oude boeken van de burgerlijke stand, van 1796 tot heden zijn op deze dienst in te zien voor het publiek. Wees er echter voor-

zichtig mee. Beschadiging van de registers wordt door de wet bestraft! De registers van Zedelgem, Loppem en Aartrijke vangen aan in 1796, maar er bestaan van die gemeenten alfabetische tabellen die terugklimmen tot 1792. De registers uit de eerste jaren zijn echter tamelijk onvolledig en ongeordend. De tabellen kunnen hier nuttige diensten bewijzen. De Veldegemse registers starten natuurlijk pas vanaf de wording van deze gemeente. Vroegere akten vindt men in de Zedelgemse registers.

De bevolkingsregisters starten te Zedelgem in 1846. Ze zijn opgemaakt per adres en geven een opsomming van alle gezinsleden die er verblijven. Ze zijn zeer nuttig; men vindt er het aantal leden, ouderdom, beroep, plaats van herkomst, enz. De oudere registers van de deelgemeente Zedelgem worden samen bewaard met de registers van de burgerlijke stand en zijn er ter inzage van het publiek. Een nieuw bevolkingsregister van de fusie-gemeente volgens fichensysteem, bevindt zich op de dienst "Bevolking".

4. Kaarten en plannen.

Deze laatste afdeling bestaat in feite uit drie delen:

A. De kadasterplannen.

Alleen de recente plannen zijn op het gemeentehuis aanwezig. De oudere berusten alle op de dienst van het Kadaster te Brugge.

B. De atlas der buurtwegen.

Tussen 1841 en 1845 werden in alle gemeenten atlassen der buurtwegen opgemaakt. Deze atlassen van de vier deelgemeenten berusten op de technische dienst van het gemeentehuis te Zedelgem.

Deze atlas geeft een gedetailleerd overzicht van buurtwegen en aanpalende percelen. Ze bevat nuttige inlichtingen over de wegen en landerijen in de gemeente. Alleen het register van Aartrijke werd beperkt bijgehouden. In Veldegem werd een register aangelegd in 1919-1920. Deze atlassen zijn ter inzage voor het publiek.

C. De atlas der waterlopen.

In 1883 werd een atlas der waterlopen gemaakt te Zedelgem. Deze

vindt men eveneens op de technische dienst, waar hij ter inzage is. De loop van de onbevaarbare waterlopen en de eraan palende percelen wordt erin weergegeven. De atlassen van de drie andere deelgemeenten zijn niet op het gemeentehuis.

Van deze atlassen werd een nieuw exemplaar opgemaakt tussen 1957 en 1959. Er is een kaartatlas en een beschrijvende tabel. Deze atlassen van de vier deelgemeenten zijn te Zedelgem samengebracht. Van Veldegem is er geen beschrijvende tabel. Deze nieuwe atlassen zijn eveneens ter inzage.

Tot zover een overzicht van het gemeentelijk archief te Zedelgem. Het archief kan velen onder U in hun opzoekingen van nut zijn. Men zal er U vriendelijk helpen. Mogen wij U echter nogmaals vragen de vereiste eerbied voor deze documenten te betonen. Veel zoekgenot !

Volgende uitgaven staan ter beschikking van onze leden:

- RONSE, Fr. "Geschiedenis van Zedelgem en Veldegem"	700 F
- Ronse, Fr. " De Romaansche doopvont van Zedelghem"	100 F
- Peirsegaele W. "Keizer Karel V, vader van Europa"	160 F
- Vervenne A. "Oude hoeven, herbergen en molens te Loppem"	300 F
- Vervenne A. " De parochie Sint-Martinus te Loppem en haar pastoors"	300 F
- Tegeltje met wapenschild van Zedelgem	50 F
- Wie woont waar op Zedelgem St.-Laurentius ?"	20 F

Verschijnt in het najaar:

- Foto-album over onze doopvont	400 F
- Atlas van alle Westvlaamse gemeenten van vóór de fusies	200 F

Bestelling en/of inschrijving bij

E. H. Willy Peirsegaele, St.-Laurentiusstraat 12
8210 Zedelgem

DE TRAGEDIE VAN DE H. BARBARA
ZEDELGEM ANNO 1760

Germain VANDEPITTE

Jan Lekens was de waard in de herberg "Zuytweghe" te Zedelgem. Hij was een aktief man en zeer kunstminnend, vooral dan wanneer er iets aan te verdienen was. Vandaar dat hij de grote animator was van het gelegenheids toneelgezelschap van de wijk Zuidwege.

Dat was zo gekomen. Tijdens de afgelopen winter, zo tussen pot en pint door, was de gedachte geopperd van eens een spel te spelen. Eén onder hen had ergens een vertoning gezien, was onder de indruk gekomen, en die indruk was hem bijgebleven. Vandaar naar de gedachte van zelf eens een spel op te voeren, was geen al te grote sprong, en aan de toog had hij die gedachte prijsgegeven. De anderen waren hem bijgevallen en hoe later het werd, hoe beter het projekt uit de verf kwam.

Zij, op Zuidwege, zouden eens tonen wat ze konden ! Problemen met een zaal hadden zij niet, want er werd in openlucht gespeeld. Voor de herberg was er plaats genoeg om een theater te bouwen. Jan Claeys, de timmerman, een bezielde voorstander, zou daarvoor instaan.

Meer werk had het kiezen van een stuk opgeleverd. Daar liepen de meningen nogal uiteen. Eindelijk werd na veel gepalaber beslist dat het "De Tragedie van de H. Barbara" zou worden.

De datum van de opvoering werd bepaald op de 14de september. Dan

was het meest dringende werd op de hoeven van de baan. Daarmee moest rekening gehouden worden, want de meeste acteurs waren in die branche werkzaam.

Maanden vooraf waren ze in de weer om hun rollen in te studeren. Slechts langzaam verbeterde het samenspel op de repetities. Jan Lenskens echter hield er het vuur onder. Er moesten maar een paar bijkomende herhalingen plaats hebben, 't zou wel loslopen. Deze herhalingen vonden plaats in de herberg en naarmate Jan meer bier tapte, vlotte het inderdaad beter. Menigmaal loste hun rol zich op in het bier. Maar voor de goede zaak waren ze tot veel bereid.

De herbergier, die het algemeen toezicht had, was ook belast met de aanvraag van de toelating om te spelen. Op 26 juli had hij zijn aanvraag ingediend en met een schrijven gedateerd op 2 oogst, kreeg hij van het College van het Brugse Vrije de schriftelijke toelating om, op 14 september e.k., voor zijn herberg, het spel "De Tragedie van de H. Barbara" op te voeren.

Inmiddels echter, het hoe en waarom blijft onbekend, was de datum van de opvoering verplaatst geworden naar de 7de september. Op de koop toe zou de daarop volgende dag een supplementaire voorstelling geleverd worden.

De propaganda-afdeling had goed werk geleverd en men verwachtte er het allerbeste van: volk zou er zijn !

Zo kwam de lang verbeide dag.

Baas Jan was al van 's morgens vnoeg in de weer en druk doende geweest in zoverre dat hij met al dat komende sukses, al aardig wät op de hooft had. Komt me daar de berijder niet binnenvallen ! Op slag zakte het humeur van de waard naar het nulpunt, want ze waren geen vriendere verre van. Toen deze dan ook op hoge toon zei dat het hun verboden

was van 's namiddags de vertoning te geven, was de maat vol gelopen. Volgetankt als hij was, begon Jan stoom te blazen en schold de berijder uit voor "Janfoultre".

Na overleg met de spelers, werd op aandringen van Jan Lekens, besloten toch maar de vertoning te laten doorgaan.

In de namiddag was iedereen dan ook present. De herberg zat stampvol en nog kwam er publiek bij. Achter het scherm had de peerdeknecht zich gehuld in het gewaad van de heilige Barbara en hij prevelde nog eens de tekst die hij moest verkonden.

Pas was het spel begonnen of de berijder en zijn officieren drongen naar voor, beklommen het theater, "callangierden" (1) de spelers en verboden de verdere opvoering van de tragedie. Het werd een tumult van jewelste en ook het publiek liet zich niet onbetuigd. Jan Lekens kwam uit zijn herberg gestoven en riep en schreeuwde als een bezetene. Nadat de berijder en zijn officieren weg waren, bezwoer Lekens de spelers toch maar door te gaan met hun spel. Daarin werd hij gesteund door het publiek dat waar eiste voor zijn centen.

Tenslotte kwam het spel toch weer op gang, maar de bezieling was eruit.

oooooooo

Voor Lekens echter was daarmee de kous niet af, en het spel begon pas toen hij in de gevangenis werd gestopt. Daar werd hij op 11 september ondervraagd in bijzijn van de schepenen van het Vrije, Van Zuyle en Waepenaert. De beschuldiging luidde, dat hij ondanks het verbod van de berijder het spel had laten opvoeren de zevende september in plaats van de veertiende, waarvoor de toelating was aangevraagd. Dat hij de berijder tijdens het uitoefenen van zijn ambt uitgescholden had voor

(1) Callangieren of Callengieren = calangeren: bekeuren, in overtreding nemen, beboeten.

"Janfoultre". En last but not least, dat de datum van de toelating veranderd was geworden op de zevende.

Lekens ontkende de beschuldigingen en zei dat hij geenszins de oorzaak was van de troebelen en de wanorde die daar waren ontstaan. Ook was de datum van de toelating veranderd door Joannes Claeys, zonder dat hij dat gezien had.

Op de 12de werd hij opnieuw voorgeleid. Er werd hem gezegd dat hij wel degelijk de rechtstreekse oorzaak van de herrie was geweest. Hij moest de opvoering verboden hebben. Dat kon vermits die doorging op de grond van zijn herberg en erf.

De 13de werd hij voor de Kamer gebracht. Ook daar werd hij aangewezen als rechtstreeks verantwoordelijk voor wat er gebeurd was. Hij was de oorzaak dat het verbod van de berijder niet werd opgevolgd door de spelers. Dat hij zich verstout had aan de berijder zijn machtigen te vragen toen deze op het theater de spelers kwam calangeren. Dat hij de spelers had gezegd voort te spelen en de verantwoordelijkheid op zich nam.

Jan verklaarde nu dat men hem was komen roepen uit zijn herberg en dat zijn vrouw en anderen gedurig rond hem liepen al schreeuwen, in al dat ontstane tumult. Daar hij ietwat bij drank was, herinnerde hij zich niet meer wat hij allemaal gezegd had.

Uiteindelijk werd Joannes Lekens veroordeeld om op de volgende zondag tijdens de goddelijke dienst, drie ponden groten te betalen aan de Dis voor de armen van de parochie. Daarvan moest hij een deugdelijk certificaat indienen bij de "greffier crimineel", dat hem moest gegeven worden door de pastoor en de dismeesters. Bovendien moest hij zich op deze 13de september door de greffier in de Kamer met open deuren, een scherp vermaan laten geven. Verder werd hij veroordeeld tot alle kosten van het proces. En hij werd ontslagen uit de gevangenis.

Dit vonnis was ondertekend: J. Van Steelant.

oooooo

Daags ervoor, op 12 september, waren de gecalangeerde leden van het toneelgezelschap voor de Kamer verschenen:

1. Joannes Claey's, zoon van Pieter, timmerman en wonende te Zedelgem. Hij werd ervan beschuldigd ondanks het verbod van de berijder, op de 7de van de maand te hebben medegespeeld in plaats van op de 14de september zoals aangevraagd werd. Daardoor zijn wanorde en troebelen ontstaan ter plaatse van "Zuytweghe". Verder werd hem gevraagd uit welke oorzaak hij de datum van de toelating had veranderd. Claey's bekende dathij wist dat ze speelverbod hadden gekregen. Dat hij voortgespeeld heeft omdat de berijder uit eigen naam sprak en niet uit naam van de Heren van het College. Dat hij de datum heeft veranderd op het zeggen van baas Lekens. Deze had gezegd: "Wat can daervan commen; ick geloove niet dat mijnheeren van het collegie sulcx sullen qualick nemen".

2. Thomas Vandenberghe, woonachtig te Zedelgem, peerdeknecht aldaar.

3. Joannes Pattou, wonende te Zedelgem, werkman.

4. Jacob Van Dycke, werkman van Zedelgem.

5. Francois Maertens,

6. Maurus Schaesens,

7. Joannes De Ketelaere,

8. Pieter Pijpe junior,

9. Philip Colpaert,

allen wonende te Zedelgem. Zij verklaarden ongeveer allemaal wel geweten te hebben dat de berijder verbod had gegeven, maar zij meenden dat het ten onrechte was, daar ze de toelating hadden van het College. Zo was hun toch gezegd geworden, want de toelatingsbrief hadden ze niet gezien.

Kollektief kregen al deze personen in de Kamer een scherp vermaan, met de deuren open.

Verder moest Joannes Claeys zondag aanstaande en ook acht dagen later de Dis van de parochie Zedelgem dekken met twee hoeden rogge verwerkt tot brood, om uitgedeeld te worden aan de behoeftigen.

De acht anderen werden solidair, één voor allen en allen voor één, veroordeeld om op vier achtereenvolgende zondagen te beginnen met de eerste zondag van oktober, de Armendis van Zedelgem te dekken, elk met een hoed rogge tot brood verwerkt. Een behoorlijk certificaat van de pastoor en de dismeesters, degelijk ondertekend, moest worden afgegeven bij de griffier. Tevens werden zij allen veroordeeld tot de kosten van het proces.

In de Kamer, den 12n 7bre 1760.

Ondert^d: De Gheldere.

Bron: Rijksarch. Brugge, Reg. Brugse Vrije, nr 17026, f° 84 v° tot 87 v°.

Uit: "Sint-Guthagó Tijdingen" 1975/ nr 33
Kring voor Geschiedenis en Heemkunde
Oostkerke

Dank zij de notulen van deze rechtszaak hebben we Joannes Leken, geboren te Knesselare, zoon van Pieter en waard van de herberg "Zuytweghe" leren kennen. Hij moet echter kort na deze gebeurtenissen verhuisd zijn om op 27 mei 1763 "barricèrehouder" te worden op de nieuw gebouwde herberg "Den Edelbergh" langs de nieuwe steenweg Brugge-Torhout (nu: "Heidelberg") In het werk van A. Vervenne: "Oude hoeven te Loppem" lezen we :

In de achttiende eeuw heeft het Oostenrijks bestuur de economische heropbloei van onze gewesten nieuwe kansen gegeven door het aanleggen van nieuwe, rechte wegen. Zulk een Oostenrijkse weg is de steenweg Brugge - Torhout - Roeselare - Menen. Een eerste plan werd in 1737 gemaakt, maar is nooit uitgevoerd. Later heeft de Oostenrijkse keurvorst Karel-Theodoor, heer van Wijnendale, de zaak in handen genomen. Een volledig nieuw, lijnrecht tracé werd ontworpen, gericht op de Onze-Lieve-Vrouwetoren te Brugge en op de Sint-Pieterskerk te Torhout. Karel-Theodoor kreeg op 1 april 1751 de toestemming van keizerin Maria-

Theresia voor de aanleg van deze steenweg. Hij zou die werken echter grotendeels op eigen kosten moeten uitvoeren, maar hij bekwam ook de toelating om tolbarelen te plaatsen en tolgelden te innen.

Op 20 november 1754 waren de werken voltooid. Nabij de tolbarelen bouwde de heer van Wijnendale meestal een herberg met afspanning voor paarden. Die tolhuizen kregen dan de naam van één van zijn bezittingen. Zo kreeg het "barriere huys" te Loppem de naam van de stad Heidelberg, gelegen op de Neckar in Duitsland. Daartoe verkocht Frans De Knock in september 1761 een akker, "de grooten pauwman" genoemd, aan "syne serenissime hoogheyt den ceurvorst vanden Paltz als heere van Wynendaele". De nieuwe steenweg liep dwars door dit stuk land; voor het aanleggen van de steenweg was het 3,5 gemeten groot. De keurvorst betaalde er 30 pond per gemet voor.

Het gebouw was zeker reeds bewoond op 27 mei 1763 door de "barriere-pachter" Jan Lekens en zijn vrouw Joanna De Bruyne, want op die dag was er een blijde geboorte in "Den Edelbergh". Jan was geboortig van Knesselare. Zijn vrouw was amper 38 jaar als zij stierf, zodat hij twee jaar later hertrouwde met Joanna Vanden Berghe uit Oostkamp. Tijdens zijn eerste huwelijk werden twaalf kinderen geboren en na zijn tweede huwelijk kwamen er nog acht bij. Jan Lekens blijkt een welvaarend man geweest te zijn. In 1768 kocht hij "het Waterken, een schoon ende welbehuyt hofstedeke met 13 ghemeten zaeyleft ende garsinghe" en nog 134 roeden bos, het pauwmanshoveke genoemd. Hij was daarbij eigenaar van een hofstedeke met 9 gem. land langs de Rolleweg (thans Manuël Declercq) en van nog een stuk "gecultuveert velt" in de omgeving van de huidige Notenbosdreef. Jan is in 1793 overleden. Zijn grafplaat werd ingemetseld in de noordmuur van de kerk, maar kreeg later een plaats rechts van de kerkdeur, waar zij nu nog gedeeltelijk leesbaar is. Zijn vrouw hertrouwde nog met Pieter Goethals, maar zij hebben de gemeente verlaten.

EEN VONDELINGE OP DE KRONEMOLEN

Géry CAPPON

De deelgemeente Veldegem heeft op haar grondgebied twee molens gekend: de Lepemolen en de Kronemolen.

Deze laatste was gelegen langs de Torhoutsesteenweg, rechts van de weg richting Torhout. Het was precies daar dat het drama zich heeft afgespeeld: een kind werd er te vinden gelegd ! Ontegensprekelijk zal dit voorval voor een onnoemelijke opschudding hebben gezorgd bij de bevolking en het nieuwsonderwerp van de dag zijn geweest.

Dit gebeurde op 28 juli 1813.

Het was de 40-jarige Isabella Moijaert (1), echtgenote van Johannes Gevaert, molenaar en herbergier van beroep die het kindje vond om halfvijf 's morgens. Zij verliet haar huis langs de achterdeur en bemerkte een hoopje kledingstukken op de grond tussen de muur van het achterhuis en een drinkton bestemd voor de dieren. Bij het eerste gezicht veronderstelde Isabella dat enkele onbekenden zonder haar medeweten en dat van haar huisgenoten aldaar de nacht hadden doorgebracht en hun plunje hadden vergeten. Het pakje zal wel niet kraaknet geweest zijn, want het kwam de molenarin uitermate vies voor. Haar nieuwsgierigheid bracht er haar toe het pakje een schop te geven met de linker voet. Daardoor draaide het voorwerp rond... en werd het gezichtje en de handjes van een slecht omzwachteld kind zichtbaar.

Onmiddellijk nam Isabella het arm wichtje op, droeg het binnen in huis en plaatste het op de grond dicht bij de haard.

Twee getuigen waren ter plekke: de 39-jarige werkmans Joannes Keisebilck en zijn echtgenote Anna Maria Schoemaeker, 24 jaar en spinster van beroep. Zij verklaarden aan burgemeester Marc Demeulenaere dat zij bij het binnentreden van het huis van Joannes Gevaert om kwart voor vijf het kind bij het haardvuur aantroffen en terzelfdertijd zagen zij Isabella Moeijaert binnen stappen met enkele houtblokken voor het haardvuur.

Anna Maria Schoemaeker bemerkte vlug dat Isabella Moeijaert nogal afkerig stond tegenover het kind, zodat Anna Maria het uitkleedde. Het was een meisje van een zevental dagen. Zij had het koud over het gehele lichaampje.

Het meisje droeg een kapje van wit katoen met langs weerszijden verschillende versieringen en daaronder een soort halfkopje versierd met een smal vlassen kantje. Verder nog een hemdje, een compleet versleten roodwitte katoenen zakdoek, een bedrukt katoenen borstrokje. Het geheel was gewikkeld in drie stukken poetskatoen, waarvan driekwart versleten was.

Op het gemeentehuis van Zedelgem kreeg het kind de voornaam en de naam van EUGENIE VERPLATSE. Haar naam staat wellicht in verband met de vindplaats: de achterplaats van het molenaarshuis.

De Zedelgense pastoor Joannes Baptista Chaves-D'aguillar vermeldt in zijn doopregister:

"Die 28^a julii 1813 baptizata est sub conditione Eugenia filia exposita et inventa mane hora 4^a matutina ab Isabella Moeijaert cui cognomen inditum fuit Verplaetse. Suscepere Emmanuel Joannes Benoot et Isabella Moeijaert hic habitantes". (2)

Vervolgens gaf de burgemeester opdracht aan de vroedvrouw Catharina Stevens de vondeling over te brengen naar de Commissie van de Bur-

gerlijke Godshuizen te Brugge, alwaar de kleine Eugenie werd ingeschreven in het register van de vondelingen en verlaten kinderen.

Acht dagen later, op 5 augustus 1813 werd het kind uitbested en toegewezen aan Jean Hoste, een dagloner uit Loppem. Tussen de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen en de aannemer van het kind werd altijd en dubbel een kontrakt van overeenkomst opgesteld. Het kontrakt met betrekking tot Eugenie Verplatse is jammer genoeg verloren gegaan.

Jean Hoste, woonachtig in de omgeving van de Pierlapont werd een maandelijke vergoeding van 7 frank toegekend. Op het einde van elke trimester werd daarenboven nog een supplémentaire vergoeding toegewezen van 5 frank voor "sayettes et vêtements".

Op 16 april 1815 is Eugenie Verplatse te Loppem overleden. Een week later, op 23 april 1815, stelt P.J. Vandenabeele, adjoint van de gemeente Loppem, de Commissie op de hoogte, zodat Eugenie Verplatse van de lijst wordt geschrapt...:

Handwritten notes and signatures, including dates like 13 and 16, and the year 1815.

Lophem den 23 april 1815

Aen die het behoort

geeft de adjoint deser commune te kennen als dat
Heugenia Vandeplaetse oudt een jaer en alf gebortig
van Sedelgem aldaer vondeling gevoedt door Jean Hoste
tot Lophem alhier is overleden den 16 april 1815 ten
9 huere smorgens geteekent

P.J.V.denabeele adj^t (3)

Noten:

- (1) Isabella Clara Moijaert was de dochter van Petrus en Apollonia Teetaert. Zij werd geboren te Zedelgem op 18 november 1773 en was dus 40 jaar oud in 1813. Verkeerdelijk wordt zij in de vondeling-akte (1813 nr 83) gemeld als zijnde 28 jaar oud.
- (2) "Op de dag van 28 ste juli 1813 is voorwaardelijk gedoopt, Eugenia een te vondeling gelegd meisje en gevonden door Isabella Moeijaert rond 4 uur in de morgen aan wie de bijnaam gegeven werd van Verplaetse. Getuigen waren Emmanuel Joannes Benoot en Isabella Moeijaert alhier wonende.
- (3) Uit het archief van het O.C.M.W. te Brugge

Bronnen: Burgerlijke Stand, Zedelgem 1813
Burgerlijke Stand, Loppem 1815
Dooptregister Zedelgem 1813
Archief O.C.M.W. Brugge.

Patrick ARNOU

Naar aanleiding van de 150ste verjaardag van de onafhankelijkheid van ons land, willen wij hier een situatieschets geven van deze periode in Zedelgem en omstreken. Vooral het volkse aspect, levensomstandigheden en gebruiken komen aan bod. Wij maken hierbij geen aanspraak op volledigheid, doch maken alleen een kleine schilderij van het landelijke leven.

1. De Belgische revolutie in 1830

De Belgische revolutie zelf ging in de meeste van onze Westvlaamse plattelandsdorpen bijna onopgemerkt voorbij. Niemand van Zedelgem nam er persoonlijk aan deel. Wel had er een verandering van bestuur plaats. Notaris Hatse, sedert 1826 te Zedelgem benoemd, werd burgemeester. Schepenen werden Emmanuel Benoot en Jacobus Vanhoutte. De nieuwe gemeenteraad die de Nederlandsgezinde ambtenaren moest weren, behield echter alle ambtenaren. Secretaris en ontvanger bleef de heer Vermoete-Fraeys, een fabrikant uit Brugge. Deze was ook secretaris (tot 1830) en later ontvanger te Loppem. Te Zedelgem werd hij in 1831, alleen als secretaris, vervangen door Pieter Vermander, die hier woonde. Eduard Maertens bleef veldwachter. Algemeen was de bevolking het nieuwe Belgische bewind niet ongunstig gezind. Vooral de geestelijkheid en de betere burgers juichtten de revolutie toe. Het taalprobleem was toen nog bijna onbestaande. Iedereen te lande die kon lezen of schrijven, voelde zich beter als hij het in het Frans kon doen. Wel van belang was de religieuze kwestie. Door de afscheiding met Nederland droomden velen van een ka-

tholieke hegemonie. Tenslotte was er ook, na eeuwen vreemde bezetting, een werkelijk juridische en feitelijke onafhankelijkheid met een eigen vorst; in die tijd een niet onbetekenisvolle factor. Op 22 december 1830 wordt in de kerk een plechtige Requiemdienst opgedragen voor de gesneuvelde voor het Vaderland. Een omhaling voor hun weduwen en wezen brengt 625,50 fr op; het jaarloon van een Zedelgemse thuiswever lag toen rond de 450 à 500 fr (+ 1,63 fr per dag in 1833) ! De eerste jaren na de onafhankelijkheid zijn er jaarlijkse septemberfeesten met klokkenluiden en geschot. Er wordt een rouwdienst opgedragen en er is brooddeel voor de armen. Daarna volksspelen zoals mastklimmen en zaklopen. De pasopgerichte muziekgroep rond burgemeester Hatse speelde stukjes of zong liederen. In 1831 werd ook de vrijheidsboom geplant op de dorpsplaats bij het begin van de Loppemsestraat. Dit pleintje werd door het gemeentebestuur in "de Vrijheidsboom" omgedoopt. Deze naam is echter nadien verdwenen. Maar de armoede was groot en in alle Vlaamse gemeenten tierde de misdadigheid welig. Een burgerwacht werd daarom opgericht en door de gemeente van uniformstukken voorzien. Men patrouilleerde over de hele gemeente. Ook werden mensen, op bevel van de hogere overheid, naar de landsgrenzen (Knokke - Westkapelle) gestuurd om er aan de militaire versterkingen te helpen.

2. Land, dorp en mens rond 1830

1830 was ook de tijd van een andere revolutie. Een sociale, maatschappelijke en economische revolutie die definitief de "Moerne Tijd" zou inluiden. In onze dorpen, nog slechts weinig veranderd in leven en gebruiken sedert de tijd van vóór de Franse Revolutie (1789), zouden zich nu ook ingrijpende wijzigingen voordoen.

1. Land

Zedelgem maakte deel uit van een uitgestrekt landelijk gebied rond Brugge. Bossen, heide en vijvers bedekten nog grote delen van dit gebied. Een enorm bos strekte zich uit van Beernem, over Zedelgem (Veldegem), tot Ruiselede en Aalter. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw zou het ontgonnen en bewoond worden (Veldegem, Maria-Aalter, Ruiselede, Doomkerke). Brugge lag nog volledig binnen zijn vesten. Zelfs binnen deze muren trof men nog landbouwgrond en weiden aan. De gemeenten rond Brugge (nu door de fusie opgeslorpt) waren toen nog zeer weinig bevolkt. In 1835 had Sint-Michiels 994 inwoners, Sint-Andries 1580, Assebroek 928 en Sint-Kruis 1632 inwoners. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw zou de stad bij-

ten zijn muren uitzwerven (vb. de Steenbrugse Wandeling). De kuststreek was alleen door enkele arme vissers en strandjutters bewoond. De duinengordel strekte zich nog ver landinwaarts uit. In de duinen werd aan schrale landbouw gedaan. In 1835 had Knokke 1072 inwoners, Heist 764 en Wenduine 236. Eerst vanaf 1880 begon het kusttoerisme. Het zou in enkele jaren een enorme vlucht nemen. Rond Brugge lagen grotere en kleinere dorpen: Snellegem 781 inwoners, Jabbeke 1577, Dudzele 1832, Zedelgem 3092, Aartrijke 2845, Beernem 3150, Oedelem 4360, Oostkamp 4281 en Rudder-voorde 3963 inwoners. Tussen de grotere Westvlaamse steden lagen kleine regionale centra zoals Torhout (7807 inw.) en Lichtervelde (5770 inw.). De streek rond Tielt, Meulebeke, Ardoioe (in 1835 7588 inw.) was zeer bevolkt en is sedertdien in bevolking afgenomen. (1)

2: Dorp (en stad)

De enkele Westvlaamse grotere steden lagen te slapen binnen hun wallen. Slechts in enkele Vlaamse steden in het land was er enig noemenswaardige industrie: Gent (textiel) en Antwerpen (haven). Vooral de gemechaniseerde textielindustrie zou na 1830 vlug opgang maken en de stad vlug industrialiseren. In Wallonië was er wel al gemechaniseerde nijverheid, die dit gewest voor de rest van de 19de eeuw een economisch overwicht op Vlaanderen zou geven. Kleinere stadjes zoals Torhout waren slechts grote dorpen met veelal één drukke dag per week: de marktdag. Van verre kwam men er te voet naartoe. Het waren de enige belangrijke centra van plaatselijke handel.

De dorpen waren besloten centra. In het dorp: de kerk met enkele huizen van neringdoeners errond. Daarrond de verspreid liggende boerderijen. Hier en daar enkele kleine huisjes samen die een wijkje vormden. Aan de kant van het dorp tegen de bossen, de kleine lemen huisjes van de "boskanters", door iedereen gemeden en gevreesd. In Zedelgem zijn er in 1826 enkele notabelen: pastoor, onderpastoor, dokter, notaris, koster, schoolmeester en veldwachter. Er zijn 41 landbouwers en 136 koeboeren. Ernaast ook nog 1 schaper. Bij de neringdoeners vinden we 7 molenaars en 7 timmerlieden, enkele wagenmakers, kuipers, smeden, zagers, kloef- en stoelenmakers. Er zijn 8 herbergen en 2 brouwers. Velen houden echter ook thuis herberg, maar niet als hoofdberoep. Er zijn 5 winkeliers, 2 slachters en 1 bakker. Wevers zijn er 53 (allen thuiswevers). 5 metselaars en 1 strodekker zorgen voor de woningbouw, terwijl 7 kleermakers en 3 schoenmakers de kleding verzorgen. 16 bezembinders en 2 voerlieden trekken in de streek rond. Het dorp vormde een gesloten economische realiteit op zich. Alleen met de omliggende dorpen en op de marktdag in de kleine centra errond werd er aan handel buiten de dorpsgrenzen gedaan.

Vervoer was beperkt tot kar en paard en te voet. Tussen de voornaamste centra werden postkoetsdiensten ingelegd, soms tot enkele malen daags. De komst van de trein vlug na 1830, zou hier enorm veel veranderen. Brugge zag de eerste trein in 1838. Er reden vier treinen per dag tussen Brugge en Gent. Er waren vier klassen. Gent-Brugge in eerste klas kostte 3,50 fr, in vierde klas 1,25 fr (nog bijna een volledig dagloon van een wever!) Op 15 september 1846 werd de spoorlijn Brugge - Torhout in-

gereden. Deze lijn zou later tot Kortrijk worden doorgetrokken. Zedelgem kreeg een station op deze lijn. Een rit van Zedelgem naar Torhout of Brugge kostte in 1846 naar gelang de klas (3 klassen) 40, 60 of 80 ctm.

Voor vervoer van goederen moest men een voerman vragen of ze aan de postkoets, waar ze kwam, toevertrouwen. Later bracht men ze naar het station. Reeds vanaf het begin van de 19de eeuw zag de Staat scherp toe op de private postdiensten en nam ze al vlug over. Eerst in de grote steden, daarna over het hele land werd de uitreiking verzekerd. In 1849 zorgde het uitreikbureau van Torhout voor Zedelgem en Aartrijke. Loppem werd vanuit Brugge bediend.

Het wègennet was al in de 18de eeuw fel verbeterd door de aanleg van steenwegen (vb. Torhoutsesteenweg 1750-1753). Het bleef lange tijd de enige steenweg in onze streek. De steenweg was aangelegd door keurvorst Karl-Theodoor, ook heer van Wynendaele. Om de kosten van de weg te recupereren werden er tolbarrières opgericht. Op Zuidwege, nabij de herberg "de Kameel", bevond zich barrière nr. 3 op de weg Brugge-Torhout. Andere barrières werd een naam gegeven van een of andere bezitting van Karl-Theodoor. Zo Heidelberg (was ook heer van Heidelberg in Duitsland) te Loppem, Bergen-op-Zoom te Torhout en Wynendale te Beveren-Roeselare. Deze barrières gaven dikwijls hun naam aan de wijk die errond verrees of lag. Ook op de wegen door de provincie of het Rijk aangelegd na 1830 werden dergelijke barrières opgericht (vb. op de weg Steenbrugge-Heidelberg van 1838). Deze barrières die zeer hinderlijk waren voor de handel (stoppen en betalen), en dan 's nachts nog dikwijls gesloten waren (verkeer onmogelijk), werden in de tweede helft van de 19de eeuw stelselmatig afgeschafft. Toen door een K.B. van 21.9.1853 besloten werd tot aanleg van de weg Beernem (station) - Ruddervoorde - Zedelgem (station) - Aartrijke - Eernegem, besliste men reeds geen barrières meer op te stellen. In 1859 legde de gemeente de weg van het dorp naar Zuidwege. Pas vanaf 1886 begon men stelselmatig de in de winter dikwijls onbegaanbare aardewegen te bestraten.

3. De mens

In het dorp woonden de meeste mensen in kleine huisjes, meestal van leem en stro. Grotere hoeven of huizen van notabelen of neringdoeners waren van steen, ter plaatse gebakken (vb. zandputten op Heirweg). De kleinere huizen bestonden gewoonlijk slechts uit één plaats: keuken, woon- en werkkamer. Soms sliep men er nog. Daarnaast de stallen met enkele dieren. Het geheel was donker, muf en onhygiënisch. Veel kinderen stierven bij gebrek aan netheid. De kost bestond uit aardappelen, pap en roggebrood. Uitzonderlijk waren vlees, eieren, kaas of vis. In het seizoen at men ook wel rapen, kolen of bonen. Door onwetendheid en onverzorgdheid ontston-

den periodisch ziekten en epidemieën. Zieken bleven onverzorgd achter en hadden weinig overlevingskansen. Armoede was er overal. Ofwel werkte men op de hoeven, ofwel deed men aan huisnijverheid. Velen hadden thuis een primitief weefgetouw. Opkopers kwamen de geweven stof ophalen. Door de grote invoer van Engelse en Franse gemechaniseerde textiel raakte de huisweverij stilaan in verval. Men weigerde echter over te schakelen en hield te lang vast aan het oude. Toen in 1845 de aardappelziekte in West-Vlaanderen 92,4 % van de oogst verwoestte en in 1846 een graanziekte voorkwam, verviel de hele bevolking in armoede. Tyfus en cholera (1847-'49) maaiden hele rangen weg. In 1846-'48 stierven in West-Vlaanderen 17 000 mensen méér dan er geboren werden. De mensen waren gekenmerkt door onwetendheid en bijgeloof: Het openbaar onderwijs was zeer gebrekkig ingericht (zie artikel van J. Pollet in ZILLEGHEM 1 en 2) en het onderricht werd meestal nog in privéschooltjes gegeven die hier en daar verspreid lagen. Vanaf 1842 maakte de overheid er werk van en in 1845-'46 wordt de gemeenteschool gebouwd aan de Processieweg (nu werkplaats Foré in Joost Vereeckestraat). De meeste kinderen moesten echter de kost helpen verdienen en kwamen alleen in de winter enkele maanden naar school. Gelovig was iedereen en de kerk speelde een grote rol in het dorpsleven. De macht van de pastoor was groter dan deze van de burgemeester. Kerkelijke broederschappen bloeiden overal op en telden heel wat leden. Te Zedelgem had men o.a. deze ter ere van Onze Lieve Vrouw, de H. Rozenkrans en die ter voortplanting van het geloof (1838). In de tweede helft van de 19de eeuw zouden er nog vele bijkomen. Processies en kerkelijke feesten gaven aanleiding tot feest en kermis. Begrafenissen waren druk bijgewoonde bijeenkomsten, vooral wanneer er brooddeel op volgde. Rond 1850 begon men dikwijls bidprentjes uit te delen. Armen werden door burens naar de kerk gedragen. Boeren voerde men met de "wiltewagen". Naast de eindklok luidde men ook de doods klok, langer naarmate de plaats van de persoon in de maatschappij. Overal ging men bedevaarten; iedere ziekte, zowel voor mens als dier, had zijn patroon. Op het feest van de H. Laurentius stroomden hier veel bedevaarders toe om de relikwieën te vereren en de kerk te bezoeken. Vanaf de geboorte tot de dood wist men zich opgenomen in de dorpsgemeenschap. De solidariteit was maximaal. De landelijke herberg,

een soort openbare plaats, waar eigen bier werd gebrouwen, was een pleisterplaats waar elkeen samenkwam. 's Winters zat men er rond de haard en vertelde men over spoken en aardgeesten, waaraan velen geloofden. Kermissen waren gelegenheden om aan de dagelijkse sleur te ontsnappen. Er werd veel gedronken; men trok vlug de messen en er werd veel gevochten. Men had er orgeldraaiers, liedjeszangers en kunstenaars. Men deed aan volksspelen zoals mastklimmen, zaklopen, maar ook aan gansrijden en hanegevechten. Deze werden pas door de wet van 1867 in het openbaar verboden. Meer goeude burgers richtten koren-, toneel- en muziekmaatschappijen op, alsook schuttersgilden. In Zedelgem bloeide de koor- en zangmaatschappij van burgemeester Hatse, die ook de Sint-Sebastiaansgilde nieuw leven inblies en het "gaaistick" ter Kezelbergstraat herinrichtte. Wynendale had zelfs een beroemde zanggroep: "Les chanteurs montagnards de la vallée de Wynendale" die in 1841 zelfs voor het vorstenpaar te Brussel zongen en er veel bijval oogstten.

Zo leefde men hier rond 1830. Wellicht gelukkig, doch met de voortdurende dreiging van armoede, hongersnood of dood. Er was een zekere harmonie maar ook veel ellende. De mens leefde in samenspel met de natuur, maar hij was er ook van afhankelijk. En de natuur kon hard zijn...

(1) Alle opgegeven getallen van de inwoners dateren uit 1835.